

Szanowni Państwo,

Geografowie – nauczyciele szkolni i akademicy,

Wszyscy zainteresowani edukacją geograficzną

**Stanowisko Prezydium Komisji Edukacji Geograficznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego
w sprawie podstaw programowych przedmiotów PRZYRODA i GEOGRAFIA**

Od 19.11.2025 roku na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej <https://www.gov.pl/web/edukacja/reforma26-kompas-jutra-ruszaja-konsultacje-publiczne-nowych-podstaw-programowych> znajdują się projekty podstaw programowych, które zostały skierowane do konsultacji społecznych (w tym PP przyrody – od s. 185 i PP geografii – od s. 201 oraz link do formularza oceny PP:

<https://ankiety-sio.men.gov.pl/index.php?r=survey/index&sid=491667&newtest=Y&lang=pl>).

Apelujemy o liczny udział w konsultacjach społecznych projektów podstaw programowych obu przedmiotów, które trwają do 18.12.2025 r.

W imieniu Komisji Edukacji Geograficznej – organizacji zrzeszającej nauczycieli geografii oraz pracowników naukowych zajmujących się edukacją geograficzną wyrażamy stanowczy sprzeciw wobec sposobu procedowania podstawy programowej geografii. Fakt, że MEN wprowadziło do konsultacji społecznych podstawę zmienioną bez wiedzy członków zespołu eksperckiego, powołanego do tego celu przez IBE, nie jest możliwy do zaakceptowania zarówno ze względów merytorycznych, etycznych, jak i ludzkich. Podstawa programowa geografii przedstawiona do konsultacji społecznych przez MEN bardzo rozczarowuje swoim doбором i ujęciem treści, nie przystającym ani do nowoczesnych teorii dydaktycznych, ani do realnych potrzeb społecznych.

Zachęcamy do zapoznania się z treścią naszego Stanowiska. Wierzymy, że może być ono Państwu pomocne w formułowaniu autorskich opinii o podstawach programowych PRZYRODY I GEOGRAFII w ramach konsultacji. Zachęcamy jednocześnie do swoich własnych przemyśleń i ich odważnego wyrażania.

PRZYRODA

Edukacja geograficzna według proponowanych ramowych planów nauczania od roku szkolnego 2026/2027 ma się odbywać na lekcjach przyrody (przedmiot w klasach 4-6 w wymiarze 9 godzin tygodniowo w całym okresie kształcenia) oraz na lekcjach geografii (w klasach 7-8, w sumie w wymiarze 3 godzin). Przyroda jako przedmiot interdyscyplinarny powinna, umiejętnie i odpowiednio do możliwości poznawczych oraz zainteresowań uczniów, łączyć treści z biologii, geografii oraz chemii i fizyki. W ten sposób ma stanowić wprowadzenie do nauczania tych przedmiotów w starszych klasach szkoły podstawowej oraz w szkole ponadpodstawowej. Było to podstawowe założenie towarzyszące idei reaktywowania tego przedmiotu na poziomie szkoły podstawowej.

Niestety, projekt podstawy programowej przyrody nie spełnia oczekiwań dotyczących interdyscyplinarności. Wynika to z wyraźnego podziału na treści biologiczne, geograficzne, chemiczne i fizyczne oraz przetasowania różnych wątków tematycznych bez logicznego porządku. Zamiast ująć

holistycznych, integrujących wiedzę z różnych dziedzin pojawiają się treści dotyczące oddzielnych przedmiotów przyrodniczych np.: *Materia i jej przemiany w przyrodzie* – chemia; *Organizmy i ekosystemy* – biologia; *Planeta Ziemia* – elementy geografii i fizyki. Brakuje idei scalającej. Zaburzona została proporcja między efektami kształcenia odpowiadającymi poszczególnym treściom przedmiotowym tworzącym według założeń reformy przyrodę tj.: biologii, chemii, geografii, fizyki. Występuje dominacja treści biologicznych. Poza tym, w naszej opinii, podstawę programową cechuje naprzemiennie ułożenie raz bardzo prostych efektów uczenia się, np. *wskazuje kontynenty i oceany na globusie i mapie* (dział 5 pkt 7), a raz oczekiwani zdecydowanie za trudnych na ten poziom kształcenia np. *omawia powstawanie faz Księżyca* (dział 5 pkt 3).

W puli efektów odnoszących się do geografii w podstawie programowej przyrody zamiast ujęcia problemowego występuje chaotyczne i nielogiczne przedstawienie zagadnień, oraz powtarzanie podobnych treści w różnych działach np. dział 3. *Materia i jej przemiany w przyrodzie* (pkt 13) *bada i omawia przykłady przemian endotermicznych i egzotermicznych, ..., dyskutuje o wpływie wydobycia węgla i spalania na środowisko przyrodnicze*, a w dziale 5. *Planeta Ziemia* - (pkt 10) *omawia rolę efektu cieplarnianego w utrzymaniu temperatury ..., proponuje zmiany stylu życia ..., które pozwalają ograniczyć emisję gazów cieplarnianych oraz wielkość śladu węglowego*. Odbiera to możliwość ujęć przyczynowo-skutkowych – uczeń poszczególne elementy pewnego większego bloku problemowego poznaje bowiem fragmentarycznie w różnym czasie i w różnym kontekście.

W podstawie programowej przyrody jest wiele błędnych sformułowań: dział 5 pkt 7: *uczeń wyznacza bieguny, równik, południk zerowy i 180, zwrotniki i koła podbiegunowe...* Uczeń może wskazywać na mapie równik, bieguny, a nie je wyznaczać. Ten zapis świadczy o językowej oraz logicznej beztrosce autorów. Czy torf i inne surowce mineralne powstają na skutek zmian położenia kontynentów? Tak sugeruje zapis działu 5 pkt 8: *analizuje mapy ilustrujące zmiany położenia lądów i wyjaśnia, jak na terenie Polski powstały sól, węgiel, torf i wapienie*. Połączenie w jednym zapisie dwóch różnych zagadnień prowadzi do błędnego przekonania, że torf powstaje na skutek zmian położenia kontynentów. Dział 5 pkt 22: *... odczytuje ze skali ile razy został pomniejszony obraz*; dział 5 pkt 32: *analizuje dane z wykresów różnych stref krajobrazowych świata, porównuje klimatogramy strefy śródziemnomorskiej i pasa pobrzeży w Polsce oraz wyjaśnia wpływ klimatu na atrakcyjność turystyczną*. Jak to się wiąże? Zarówno pas pobrzeży jak i strefa śródziemnomorska są atrakcyjne turystycznie, ale niekoniecznie klimat jest w obu przypadkach dominującym czynnikiem. Nie chodzi tu o porównanie klimatogramów, ale analizę i porównanie wielkości temperatur i opadów na podstawie klimatogramów. Takie uproszczenia prowadzą do błędnych wniosków i fałszują obraz świata skazując edukację na krytykę społeczną.

Ponadto pojęcia endotermiczne i egzotermiczne oraz indukcja są zbyt trudnymi dla ucznia klasy 4-6.

W podstawie programowej przyrody dostrzega się także rażący brak efektów uczenia się z zakresu geografii regionalnej, dotyczących poznawania krajów, regionów i kontynentów. Są to zagadnienia odpowiednie na ten poziom wieku uczniów, bardzo przez nich lubiane, umożliwiające poznawanie świata w ujęciu regionalnym i konieczne na tym etapie rozwojowym.

Podsumowując ocenę projektu podstawy programowej przedmiotu przyroda należy stwierdzić, że po pierwsze, podstawa nie jest wolna od błędów, a integracja treści z czterech odrębnych dotąd przedmiotów jest fasadowa. Lepszym rozwiązaniem byłoby zastosowanie wzorca anglosaskiego tzn. prócz przedmiotu przyrody (science), z treściami biologiczno-fizyczno-chemicznymi, pozostawienie geografii od klasy 5 jako samodzielnego przedmiotu, jak to ma miejsce w szkołach angielskich czy australijskich.

GEOGRAFIA

W przypadku projektu PP geografii przedstawionego do konsultacji społecznych, również dostrzegamy liczne jego wady.

W przedłożonym do konsultacji społecznych projekcie PP geografii występuje:

- wypaczenie od dawna przyjętej i zgodnej z wymaganiami współczesnej teorii poznania i neurodydaktyki koncepcji kształcenia geografii – od tego co bliskie i znane („mała ojczyzna”) do odległego i nieznanego (ujęcia globalne). Ponadto, na liście wypaczeń umieścić należy:
- brak rozsądnej kolejności działów,
- brak ujęć problemowo-kompleksowych,
- niedostosowanie efektów uczenia się do opisu warunków realizacji przedmiotu,
- przypadkowość doboru przykładów ze świata przy wielu zagadnieniach tematycznych,
- brak logiki w strukturze efektów uczenia się w poszczególnych działach,
- braki odnośnie istotnych treści z geografii Polski.

Autorzy tego projektu proponują geografię odtwórczą, konsekwentnie unikają sprawczości (a jest to przecież główne hasło reformy). Opracowanie jest niespójne pod względem koncepcyjnym, reprezentuje przestarzałe podejście do edukacji, oparte na materializmie dydaktycznym i zawiera przypadkowe zestawienie różnych treści. Poprawianie tego dokumentu wydaje się bezcelowe, ponieważ wymaga gruntownej przebudowy pod względem doboru treści, jak i ich ujęcia. W naszej opinii właściwym do dalszych korekt i poprawek jest projekt podstawy programowej geografii opracowany przez zespół ekspertów IBE i tę podstawę rekomendujemy do dalszego procedowania, w tym do konsultacji społecznych.

Poniżej zestawiamy wybrane przykłady BRAKÓW i błędów w poszczególnych działach PP geografii:

Dział 1. Przyrodnicze, społeczno-gospodarcze i kulturowe zróżnicowanie świata – na wybranych przykładach.

Przykłady zostały wybrane przypadkowo, chaotycznie, bez logicznego klucza, narzucająco i niezgodnie z koncepcją zamieszczoną w opisie. Zakłada się analizy porównawcze wybranych regionów czy krajów dobrane bez żadnych uzasadnionych i konsekwentnie stosowanych kryteriów. Doprowadzi to do encyklopedycznych zestawień faktów, wykonanych przez nauczyciela lub AI a nie kształtuje krytycznego myślenia uczniów – nastolatków. Efekty odnoszą się najczęściej do niskiego poziomu umiejętności jakim jest: przedstawianie. Np.:

1) *identyfikuje działy gospodarki stanowiące podstawę rozwoju w Norwegii, w Irlandii i w Maroku.* Dlaczego te kraje? Co daje taka identyfikacja? Co ona oznacza? Porównywanie tak różnych regionów jest trywialne i nie pozwala na głębsze analizy i wnioski.

2) *przedstawia rozmieszczenie ludności i cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych* Dlaczego akurat Australii? Zależności są w tym regionie tak oczywiste, że pozostanie tylko przy nich słyca rozumienie relacji przyroda – człowiek.

3) Niezrozumiały jest dobór przykładów kraju w efekcie uczenia się „*porównuje rolnictwo Argentyny i Brazylii*”. Państwa te w sferze rolnictwa zupełnie nie są reprezentatywne dla świata, nie obrazują głównych nurtów rozwoju rolnictwa, ani istotnych problemów. Należałoby wybrać przykłady państw bliższych uczniowi, o zróżnicowanej polityce rolnej, odgrywających większą rolę w torowaniu nowych koncepcji rolnictwa. Dział ten też, ze względu na analizy porównawcze krajów o zróżnicowanym

poziomie społeczno-ekonomicznym, położonych w różnych częściach świata powinien być ostatni. Z pewnością należy ograniczyć go do mniejszej liczby efektów i je uspołnić. Te, które są, nie tworzą logicznych powiązań, nie prowadzą do opanowania (dział bardziej przypomina utrwalenie wiadomości, ale nie wiadomo na jakiej podstawie, bo tych treści jednak uczeń nie poznawał na lekcjach przyrody).

4) Występuje nieprecyzyjność sformułowań, mogących prowadzić do błędnego rozumienia np. (dział 1 pkt 2) *na przykładzie położenia krajów europejskich wyjaśnia różnice między czasem słonecznym, strefowym i urzędowym*; Takie sformułowanie sugeruje, że czas słoneczny zależy jest od położenia (np. nad morzem, w górach, w środku lub na peryferiach kontynentu), a nie od długości geograficznej. Wyjaśnianie w takim kontekście jest pozorne, a używanie takich skrótów myślowych – nie do przyjęcia w profesjonalnej edukacji.

Dział 2. Położenie Polski i jego konsekwencje.

W dziale tym brakuje ważnych efektów, które powinny być obowiązkowe, tj.:

- analiza przyczyn zróżnicowania rzeźby terenu Polski i wyjaśnienie jego wpływu na sieć wodną oraz osadnictwo i działalność gospodarczą;
- dyskusja nad wpływem przebiegu granicy zewnętrznej Unii Europejskiej i NATO na bezpieczeństwo Polski w aktualnych uwarunkowaniach geopolitycznych. Nie należy unikać tego tematu, bo obecnie jest to jedno z ważniejszych zagadnień. Jeśli szkoła ma mieć faktyczny wpływ na poziom rozumienia rzeczywistości przez społeczeństwo, takie tematy powinny być z odwagą realizowane.

Dział 3. Przemiany gospodarcze w Polsce na tle Europy.

Dział ten reprezentuje anachroniczne podejście do ważnych procesów, które determinują życie ucznia. Brakuje ważnych zagadnień (albo są one powierzchowne), które bezwzględnie należy włączyć do podstawy, jako efekty obowiązkowe, tj.:

- dostrzeganie zmian struktury narodowościowo-etnicznej i wyznaniowej Polski, wyjaśnianie ich przyczyny oraz szukanie przykładów tych procesów w swoim najbliższym otoczeniu lub regionie;
- analizowanie zmian w zróżnicowaniu gęstości zaludnienia w Polsce wraz z wyjaśnieniem przyczyny i skutki, zwracając szczególną uwagę na obszary wyludniające się oraz te, w których dynamicznie rośnie koncentracja ludności;
- kwestie wykluczenia transportowego i cyfrowego;

Efekt: „*na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie usług w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*” jest zbyt ogólny i niewystarczający, jako że odnosi się do najważniejszego sektora gospodarki Polski. Brakuje efektów odnoszących się do gospodarki morskiej, poza fakultatywnym odnoszącym się tylko do przeładunków w portach morskich.

Dział 5. Geozagrożenia i globalne zmiany środowiskowe.

Tak ważne zagadnienia dotyczące obecnie każdego człowieka potraktowane zostały marginalnie i wybiórczo. Brak m.in.:

- wyjaśnienia przyczyn wybranych geozagrożeń w tym roli człowieka w intensyfikacji tego typu zagrożeń oraz propozycji sposobów mitygowania i adaptowania się społeczeństwa do życia w obliczu zmiany klimatu i klęsk żywiołowych;

- identyfikowania i oceny ryzyka występowania wybranych geozagrożeń w miejscu zamieszkania lub planowanej podróży;
- wykorzystania wiedzy geograficznej w tym zakresie do podejmowania działań w sytuacji kryzysowej.

Dział 6. Problemy demograficzne, społeczno-gospodarcze i geopolityczne na świecie.

Dział ten bagatelizuje sprawy gospodarcze i geopolityczne. Konflikty są sprowadzone tylko do terytorialnych, co jest poważnym błędem, szczególnie, że uczeń ma tylko wskazywać na mapie kraje toczące spory, identyfikować przyczyny, bez skutków i szerszego spojrzenia. To ogromne uproszczenie tematu nie pozwalające na poznawanie świata w jego złożoności.

Dział 7. Turystyka na świecie i w Polsce.

Zagadnienie spłaszczone, bez idei dociekania! Bez sprawczości. Brakuje np.:

- czynników wpływających na rozwój turystyki w wybranych regionach świata, zmiany ich roli wraz ze zmianami społecznymi i technologicznymi oraz charakterystyki celów podejmowania podróży turystycznych i określania przez uczniów ich własnych preferencji dotyczących miejsc wypoczynku i sposobów podróżowania;
- analizy wielkości i struktury ruchu turystycznego oraz infrastruktury turystycznej w miejscach cieszących się największym zainteresowaniem turystów na świecie oraz wyjaśnienia co decyduje o ich popularności;
- wyjaśniania na przykładach ze świata w jaki sposób turystyka wpływa na lokalny i regionalny rozwój społeczno-gospodarczy oraz dlaczego może stanowić zagrożenie dla środowiska geograficznego i miejscowych społeczności;
- dyskusji nad korzyściami i kosztami wynikającymi z masowego ruchu turystycznego przy uwzględnieniu zasad zrównoważonej turystyki i odnosząc się do możliwości ich stosowania podczas podróży.

Dział 8. Mała ojczyzna – zagospodarowanie przestrzeni i działalność człowieka.

Dział ten został przesunięty na koniec, a powinien być KONIECZNIE NA POCZĄTKU. Konieczność takiej kolejności wynika między innymi z naczelnej zasady dydaktycznej "od znanego" (wiedza osobista ucznia) do nieznanego. W geografii przekłada się to na poznawanie od znanej przestrzeni do nieznaney, przy czym uczniowskie "badania" nad najbliższą okolicą służą porównywaniom do tego, co dalsze i, być może, nieznane bezpośrednio. Podstawa programowa powinna sugerować logiczną kolejność poznawania otaczającej uczniów przestrzeni geograficznej, tak jak sugeruje opis specyfiki przedmiotu.

W dziale brakuje wielu fundamentalnych zagadnień, które bezwzględnie należy włączyć do podstawy, jako efekty obowiązkowe, tj.:

- charakterystyki położenia swojego regionu, ze wskazaniem głównych cech środowiska geograficznego oraz identyfikacji zależności między elementami przyrodniczymi a działalnością człowieka; wyszukiwania przez uczniów przykładów ładu i chaosu przestrzennego w swoim miejscu zamieszkania – wsi, mieście, dzielnicy miasta – oraz dokonywania ich krytycznej oceny;
- sprawczego działania uczniów, czyli projektowania takiego zagospodarowania fragmentu znanej im przestrzeni, które uwzględnia zachowanie w niej ładu, harmonii i bierze pod uwagę zarówno potrzeby mieszkańców, jak i dbałość o stan środowiska;

- ukazania sprawczości wiedzy oraz umiejętności nabywanych na lekcjach geografii poprzez: podejmowanie dyskusji na temat roli geografów w planowaniu i realizowaniu działań związanych z racjonalnym zagospodarowaniem przestrzennym, zapobieganiem niepożądanym zjawiskom oraz ochroną środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

Podsumowanie

W świetle przedstawionej podstawy programowej, edukacja geograficzna jest bardzo płytka i nie wykorzystuje tkwiącego w niej potencjału poznawczego, kształcącego i wychowawczego. Nie spełnia kryteriów nowoczesnej edukacji, opartej na logicznym, problemowym ujęciu treści i doborze zagadnień istotnych dla rozumienia tego co się dzieje wokół. Apelujemy zatem do wszystkich nauczycieli geografii oraz osób zainteresowanych przyszłością edukacji geograficznej w Polsce o wzięcie udziału w konsultacjach społecznych podstaw programowych obu przedmiotów: PRZYRODY i GEOGRAFII.

Jeśli chcecie Państwo: zapewnić edukacji geograficznej odpowiedni poziom merytoryczny i miejsce wśród innych przedmiotów nauczania, a jednocześnie sobie rolę nauczycieli kształtujących kompetencje przydatne w społeczeństwie jutra, koniecznie dokonajcie oceny projektów MEN. Wasz głos jest bardzo ważny! Bierzmy sprawę w swoje ręce! Nie pozwólmy na powierzchowność i marginalizację geografii!

Prezydium KEG PTG:

dr hab. Adam Hibszer, prof. UŚ – przewodniczący

dr Jolanta Rodzoś, prof. UMCS – zastępca przewodniczącego

mgr Bożena Dobosik – sekretarz

Katowice-Lublin-Kraków, 11.12.2025 r.